

**Lasteaed kaasaegseks: sooliselt tasakaalustatud õppe- ja
kasvatustöö poole**
Metoodiline juhendmaterjal alushariduse õpetajatele

Kadri Aavik ja Kirsti Kajak

Tallinn 2009

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
2. Sootundlik pedagoogika	5
3. Sootundlik pedagoogika: kogemused Austriast, Hispaaniast ja Rootsist	8
4. Praktilisi meetodeid eneserefleksiooniks õpetajale.....	12
5. Juhiseid ja soovitusi õpetajatele tööks lastega	17
Kasutatud kirjandus.....	19

1. Sissejuhatus

Eesti Vabariigis kehtiva soolise võrdõiguslikkuse seaduse §10 sätestab, et „haridus- ja teadusasutused ning koolituse korraldamisega tegelevad institutsioonid peavad tagama naiste ja meeste võrdse kohtlemise kutsenõustamisel, hariduse omandamisel, eri- ja kutsealasel täiendamisel ja ümberõppel. Õppekavad, kasutatav õppematerjal ja läbiviidavad uuringud peavad aitama kaasa naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamisele ja võrdõiguslikkuse edendamisele“¹. Seega on Eestis olemas soolist võrdõiguslikkust kehtestav õiguslik alus. Praktikas ilmneb aga, et soolise võrdõiguslikkuse saavutamisele ei pöörata piisavalt tähelepanu. Tänapäevases Eesti haridussüsteemis ei peeta soolist võrdõiguslikkust üheks hariduse eesmärgiks ja väärtuseks - see peegeldub haridust reguleerivates dokumentides (õppekavad), kooliõpikutes, õpetajate kutseõppes ning praktilises õppetöös kõigil haridussüsteemi tasanditel.

Käesoleva materjali eesmärk on anda juhiseid alushariduse õpetajatele ja haridustöötajatele õppe- ja kasvatustöös selliste meetodite kasutamiseks, mis aitavad kaasa sooliselt tasakaalustatud haridusele.

Juhendmaterjali on koostanud Kadri Aavik ja Kirsti Kajak Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskusest projekti „Lasteaed kaasaegseks: sootundlikkuse suurendamine Eesti lasteaedades“ raames². Projekti lõpptulemusena valmis 2008. aastal seitsmest Tallinna lasteaiaast kogutud andmete põhjal uurimus³, mille eesmärgiks oli uurida soo konstrueerimise viise lasteaedades, nii õpetajate⁴ kui laste poolt.

Peamiste uurimustulemustena võib välja tuua, et nii õpetajad kui lapsed konstrueerivad sugu mitmetel erinevatel viisidel, mis aitavad tihti kaasa soopõhiste erinevuste rõhutamisele ja alalhoidmisele. Õpetajate puhul oli mõningates situatsioonides märgata suurema (negatiivset laadi) tähelepanu osutamist poistele ning arvamust, et poisid käituvad üldjuhul negatiivsemalt kui tüdrukud. Samuti hindasid õpetajad tüdrukute sotsiaalseid oskusi poiste omadest

¹ Soolise võrdõiguslikkuse seadus (2004). Riigi Teataja. <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=738642>

² Projekti finantseerisid Avatud Eesti Fond ja EV Sotsiaalministeerium

³ Aavik, K. & Kajak, K. (2008), *Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal*

⁴ Siin ja edaspidi kasutame ametliku mõiste „alushariduse õpetaja“ asemel lühidalt „õpetaja“

kõrgemalt. Laste puhul tulid esile erinevused mängudes: tüdrukud eelistasid eelkõige hoolitsevate tegevuste ja kodusfääriga seotud mängu, samas kui poisitel ilmnis laiem valik tegevusi, sealhulgas liikumis-, spordi- ja *action*mängud, lauamängud jne. Samuti ilmnasid lastevahelised võimusuhted: poisid peavad endid tüdrukutest võimsamateks ja tugevamateks. Ühtlasi esineb soolistatud elemente ka lasteaedade endi struktuuris, näiteks soopõhiste mängunurkade olemasolu lasteaiaruumides ning mõningates lasteaedades kasutatavate õppematerjalide soostereotüüpsus.

Käesolevad juhised õpetajatele on koostatud nimetatud uurimuse juurde praktiliseks lisamaterjaliks. Juhendmaterjal on mõeldud kasutamiseks igapäevatoos Eesti alushariduse õpetajatele ning sisaldab praktilisi juhiseid, kuidas muuta lastega läbiviidavaid tegevusi soostereotüüpide-vabaks ning kaasata kõigisse tegevustesse nii poisse kui tüdrukuid. Juhiste koostamisel lähtusime suure osas Euroopa Komisjoni poolt rahastatud rahvusvahelise projekti „*Gender Loops: Toolbox for gender-conscious and equitable early childhood centres*“ (2008) tulemustest.

2. Sootundlik pedagoogika

Sootundliku pedagoogika mõiste on tihedalt seotud soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise (*gender mainstreaming*) strateegiaga lasteasutustes. Soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamine on põhimõte, mis tähendab kõikide poliitikate, tegevuskavade ning meetmete naistele ning meestele avaldatava mõju süstemaatilist arvestamist nende poliitikate, tegevuskavade ja meetmete kavandamise, elluviimise, järelevalve ning hindamise etappides (*Naiste ja meeste võrdõiguslikkus. Põhimõisted*).

Sootundlik lähenemine hariduses aitab haridustöötajatel tuvastada ühiskondlikke struktuure, süsteeme ja praktikaid, mis toodavad ja hoiavad alal soolist ebavõrdsust, ning vastavalt sellele kohandada õppetööd. Sootundlik lähenemine eeldab, et teadvustatakse soost lähtuvat ebavõrdsust⁵.

Sootundlik pedagoogika baseerub arusaamal, et on oluline aidata kaasa lapse iseseisvusele, toetada teda erinevate arenguprotsesside juures, mis on tähtsad tema tulevikku silmas pidades, seejuures arvestades, et sooline võrdõiguslikkus oleks igas kasvatus- ja õppeprotsessis tagatud kui läbiv põhimõte, väärtus ja eesmärk. Samuti peetakse oluliseks lapse soole „ebatüüpiliste“ tegevuste õppimist ning erinevates valdkondades teadmiste ja oskuste omandamist. Sootundlik pedagoogika aitab avardada tüdrukute ja poiste mänguruumi, mitmekesistada õpitavaid oskusi ja tegevusi, aidates seeläbi kaasa võrdsete võimaluste loomisele.⁶

Krabel & Cremers'i (2008) toimetatud uurimuse „*Gender Loops*“⁷ järgi aitab sootundlik pedagoogika parandada laste haridusvõimalusi ning toetada tüdrukuid ja poisse võimalikult erinevate maailmapiltide ja kogemuste teadvustamise protsessis. Sootundliku pedagoogika üks eesmärkidest on motiveerida lapsi katsetama ning proovima erinevaid mängu- ja tegevusi, aidates seeläbi kaasa nn soopiiride ja –stereotüüpide ületamisele. Lähtutakse arusaamast, et soostereotüübid ja eelarvamused kitsendavad meie maailmavaadet ja mõjuvad pidurdavalt laste valikutele ning huvile võimalikult erinevate valdkondade tegevuste vastu. Rohmann'i

⁵ *Making Visible: Good practice in gender sensitive teaching and counselling in vocational education*, Helsingi Ülikool, 2008

⁶ Saksa lasteaias *Fun and Care* rakendatava sootundliku pedagoogika põhimõtteid. Allikas: www.fun-and-care.at

⁷ Uurimustulemused on kättesaadavad veebilehelt: www.genderloops.eu (inglise, saksa, hispaania, norra ja leedu keeles)

(2005) arvates võime sugudevaheliste erinevuste toonitamisega (ükskõik, milliseid põhjendusi kasutades) jõuda soostereotüüpsuse tekkeni.

Lähtudes West'i ja Zimmermann'i (1987) teesist, konstrueerime või loome me pidevalt sugu igapäevase inimestevahelise interaktsiooni käigus (*doing gender*). West'i ja Zimmermann'i (1987) järgi on sugu situatsiooniline käitumine, oma sookategoriale sobivaks peetud normatiivsete hoiakute ja tegevuste valguses. Sugu ei ole mitte fikseeritud tunnuste kogum, roll või staatiline identiteedi komponent, vaid mitmesuguste sotsiaalsete toimingute tulem, mida me korduvalt teeme või toodame (West & Zimmerman, 1987; Kimmel, 2004). Seega ei ole lapsed vaid passiivsed sotsialisatsiooniprotsessi „ohvrid“, vaid neil on oluline osa soo konstrueerimisel igapäevasituatsioonides.

Juba väga varakult teadvustavad lapsed, et täiskasvanud jagunevad meesteks ja naisteks ning umbes 3-aastaselt hakkavad lapsed mõistma, et nad jagunevad tüdrukuteks ja poisteks. Selles vanuses märkavad lapsed ühtlasi, et kummalegi soole omistatakse erinevaid omadusi ja hoiakuid. Kuid praktiliste igapäevaste tegevuste käigus tuleb esile, et tihti ei pruugi need sugudele omistatud iseloomujooned ja käitumismustrid paika pidada. Sellistel juhtudel ei ole lastel lihtne endid sellesse „kahesoolisesse süsteemi“ paigutada (Krabel & Cremers, 2008). Sellest tulenevalt on sootundliku pedagoogika juures oluline õpetada lapsi teadvustama, et ei ole olemas universaalselt kehtivaid naiste ja meeste „stereotüüpe“, vaid tegelikult esineb väga suur soosisene mitmekesisus (Krabel & Cremers, 2008).

Krabel & Cremers (2008) on projekti „*Gender Loops*“ raames leidnud, et sootundlik pedagoogika võib aidata kaasa ka lastevaheliste konfliktide lahendamisele ja vähendamisele. Näiteks võib lastevaheline konflikt tekkida juhul, kui lapsed naeruväärivad mõnda last, kes ei käitu soostereotüüpselt (nt. „sina ei mängi meiega, sest ehitusplatsile võivad tulla ainult poisid!“) või kui mõni laps asetab end teisest lapsest „kõrgemale/paremale“ positsioonile (nt. „poisid on tugevamad kui tüdrukud“). Kuna sootundlik pedagoogika püüab soostereotüüpe kaotada, siis väheneks ka taoliste sooliste konfliktide võimalus.

Rohmann'i (2005) järgi ei sõltu meie hoiak sootundliku pedagoogika suhtes ainult teoreetilistest teadmistest, vaid on eelkõige seotud meie isiksuse omaduste ja kogemustega ning veelgi enam oleme mõjutatud oma elukogemustest ja oma isiksusepildist naise või mehena, mis mõjutab kokkuvõttes meie arusaama soost.

Niisiis, sootundlik pedagoogika

- vaidlustab „õiged“ ja „valed“ tüdrukuks ja poisiks olemise viisid, lähtudes seejuures ka laste endi vastukäivatest ideedest soo kohta;
- aitab lastel integreerida mitmeid erinevaid ja mõnikord vastukäivaid kujutisi nende minapilti, kuna lihtsad ning aegunud soostereotüübid ühiskonnas vastavad järjest vähem naiste ja meeste komplekssetele elustiilidele tänapäeval (Krabel & Kramers, 2008).

3. Sootundlik pedagoogika: kogemused Austriast, Hispaaniast ja Rootsist

Austria⁸

1999. aastal avati Viinis lasteaed *Fun and Care*, mis rakendab sootundliku pedagoogika põhimõtteid, eesmärgiga vältida kasvatustöös mehelikkuse ja naiselikkusega seotud klišeetid ning takistada eelarvamuste ja soostereotüüpide tekkimist juba lasteaiast alates. Lasteaia juhatuse eesmärgiks on, et töötajaskond koosneks võrdselt nais- ja meessoost personalist, samuti on lasteaed orienteeritud innovaatilistele meetoditele kasvatases (sootundlik pedagoogika).

Selle lasteaia pedagoogiline põhiidee on iga lapse isiksuse tugevdamine ning avatud ja isiklik kontakt nii lapse kui tema vanematega, samuti teiste lapsele oluliste isikutega. *Fun and Care* lasteaia arvates toetab hea kontakt vanematega lapse positiivset arengut. Laps ja tema vanemad peavad tundma end lasteaias viibides turvaliselt ning hästi. Oluline on, et aidatakse kaasa lapse iseseisvusele ja toetatakse teda arenguprotsesside juures. Seda kõike tehakse sootundlikku pedagoogikat kasutades, mille juures lapsed õpivad end kehtestama ning enesekindlalt väljaspool soolisi klišeetid tegutsema. Samuti peetakse oluliseks laste soole „ebatüüpiliste“ tegevuste õppimist ja mitmetes erinevates valdkondades teadmiste omandamist. Lasteaia põhieesmärgiks on tüdrukute ja poiste mänguruumide avardamine, mille kaudu luuakse neile võrdseid võimalusi edaspidiseks eluks (õpitavad oskused ja tegevused, eriala valik, partneri valik, laste kasvatamine jne). Eeldatakse, et kui lapsed mängulise tegevuse kaudu oma soole traditsiooniliselt mitteomaseid teadmisi ei koge, siis on neil hiljem täiskasvanutena sageli väga raske leida alternatiive etteantud sohoiakutele, isegi siis, kui nad seda tahaksid. *Fun and Care* lasteaias pakutakse lastele võimalust end läbi isiklike valikute ja eelistuste kujundada, selle asemel et järgida ühiskonna poolt etteantud meheks ja naiseks olemise mudeleid. See tähendab, et lastel on suurem võimalus valida, sest neile on avatud kõik tegevused, mille nad leiavad endale sobiliku. Selles lasteaias on esiplaanil iga lapse individuaalsus ning püütakse vältida sooga seonduvaid piiranguid.

Märkimisväärne on ka lasteaia siseruumide kujundus ja paigutus: tüüpiliste nuku- ja ehitusnurkade asemel on loodud avatud mänguruum, et vältida mängulise tegevuse etteantust

⁸ Allikas: www.fun-and-care.at (saksa k.)

ja raamistamist (sest tüdrukud ja poisid tajuvad väga kiiresti, missugune ala missuguse soo juurde „kuulub“). Ruumis on erinevad mängud, mida on võimalik omavahel kombineerida.

Ka personali valik lähtub soolisest tasakaalustatusest – igas lasteaiarühmas töötab õpetajana üks mees ja üks naine. Nii näevad lapsed, et mehed ei ole kõik ühesugused ning naised on samuti erinevad. Tähtis on, et lapsed kogeksid, et ka mehed tegutsevad meelsasti väikeste laste õpetajatena ja laste eest hoolitsejana ning on seeläbi lastele eeskujuks.

Fun and Care lasteaias on olulisel kohal põhimõte „ka isad on vanemad“ – sellega tahetakse teadlikult saavutada niisugust töökliimat, milles ka isad end hästi tunneksid ja ühtlasi jagaksid võrdset vastutust emadega, vabastades nad seeläbi liigsest koormast. Nii isad kui emad on alati oodatud laste väljasõitudele, vanemateõhtutele jne.

Fun and Care lasteaias on eriline lähenemine tüdrukutele ja poistele: neid julgustatakse osalema nende soole traditsiooniliselt ebatüüpilisteks peetavates tegevustes. *Fun and Care* lasteaiad lähtub seisukohast, et oluline on teadvustada, et kõik tüdrukud ei ole sarnased, samuti ei ole seda kõik poisid.

Tüdrukuid toetatakse eelkõige

- oma soovide ja vajaduste kindlameelses ja oskuslikus väljütlemises („ei, ma ei taha“, „ma oskan ise“ jne.)
- liikuvates, füüsilistes ja loovates tegevustes (nt. jalgpallimäng, torni ehitamine jne.)
- enese kaitsmisel (nt oma koha eest seismine, enda käest mänguasja äravõtmisele reageerimine)
- arvutite ja muude tehniliste vahendite kasutamisel

Poiste puhul rõhutatakse eriti

- nende osalemist hoolitsevates tegevustes ja julgustatakse neid teistesse lastesse hoolivaltsuhtuma
- abivalmidust
- nendepoolset kaasaaitamist konfliktide lahendamisele, kasutades alternatiivseid käitumisi karjumisele, kisamisele ja löömisele
- nende õppimist nukkudega ümber käima (positiivne mõiste: „nukuisa“)

Hispaania

Ühes Barcelona lasteaias viidi läbi järgnev edukas eksperiment⁹. Poisid ja tüdrukud jaotati soopõhiselt kahte eraldi gruppi. Töös poiste grupiga seati eesmärgiks keskenduda emotsioonide väljendamisele ja omavahelisele kontaktile, samas kui tüdrukute grupis rõhutati aktiivseid füüsilisi tegevusi, enesekindlust ja enesekehtestamist. Poiste grupis kasutati tunnete väljendamiseks tantsu, muusikat ja joonistamist, samuti jutte, kus meestegelaste hulgas oli nii vapraid kui ka argu poisse ja mehi. Lisaks sellele julgustati poisse osalema tegevustes, mida traditsiooniliselt seostatakse naiseliku sfääriga: söögitegemine, laste eest hoolitsemine jne. Tüdrukute grupis toimusid tegevused põhiliselt õues – mängiti jalgpalli ja muid sportmänge. Tüdrukuid julgustati takistusi ületama, mööda kõisi ja astmeid ronima. Samuti loeti jutte, kus naistegelased olid vaprad ja tugevad.

Peale tööd eraldi gruppides tulid kõik lapsed kokku ning neil paluti üksteisele selgitada, mida nad gruppides tegid ja kuidas nad ennast tundsid. Selle eksperimendi käigus märkasid läbiviijad eelkõige tüdrukute puhul märgatavaid muutusi: mõningad äärmiselt häbelikud tüdrukud, kes alguses ei julgenud osa võtta füüsilisest tegevusest ja sportmängudest, muutusid tasapisi enesekindlamateks. Pärast eksperimenti täheldati, et poisid mängisid tihedamini ja spontaansemalt nukkudega kui varem.

Rootsi¹⁰

Rootsi koolieelsete lasteasutuste õppekavas lähtutakse järgnevatest põhimõtetest ja väärtustest: inimelu puutumatus, üksikisiku vabadus ning terviklikkus, kõigi inimeste võrdväarsus, sugude võrdsus ning solidaarsus nõrgemate ning vähemkaitstud inimestega.

Nendel alustel põhineb ka töö Stockholmi Järfällä lasteaias, kus poistele ja tüdrukutele antakse võimalus avardada oskusi, mida nad isiksuse väljaarendamiseks vajavad, rõhutades kummagi soo puhul neid oskusi ja teadmisi, millele traditsiooniliselt pole vastavast soost laste kasvatamisel ja õpetamisel tähelepanu pööratud.

Tüdrukutele luuakse eelkõige võimalusi

⁹ Krabel & Cremers, 2008

¹⁰ Refereeritud on Riina Küti ettekannet „21. Sajandi tüdrukute ja poiste kasvatamine Rootsis“ (21. jaanuaril, 2009 seminaril „Sugu ja Haridus“ Tallinna Ülikoolis), mis põhineb Rootsi Järfällä lasteaia külastuse käigus saadud kogemustest

- võistelda, nõuda endale ruumi, olla julge, tegutseda ja esineda suuremate gruppide ees
- arendada välja oma soovi eksperimenteerida
- katsetada uusi asju, ja seda korduvalt ja üha uuesti; teha selgeks, et sihile jõudmise protsess on olulisem kui siht ise
- julgeda valjult ja kindlameelselt rääkida ning õppida ütleva "ei"
- luua endale positiivne mina-kuvand, usaldada oma mõtlemist, arendada enesekindlust
- tunda uhkust selle üle, et ollakse just selline, nagu ollakse, nii seesmiselt kui väliselt
- olla algatusvõimeline
- tegelda motoorseid võimeid nõudvate tegevustega
- olla ära kuulatud ilma rääkimisele vahele segamata

Poistele luuakse võimalusi

- tegelda rohkem keeleliste oskuste arendamisega ja kontseptuaalsete ideedega
- õppida lugu pidama rääkimisest ja selle tähtsusest konfliktide lahendamisel, õppida rääkima teistega vaheldumisi, lubama teistel oma seisukohti esitada
- tunda, et kõik emotsioonid ja tunded on õiged, ning õppida enesevalitsemist
- õppida seda, mida tähendab "meie", arendada koostööd tihedas lävimises teistega
- mõista, näidata üles austust ja kuulata teiste inimeste arvamusi ja vajadusi
- näidata üles hoolivust teiste inimeste suhtes ja väljendada sellekohaseid tundeid
- saada lasteaias positiivseid emotsioone ja tagasisidet
- õppida "peent näputööd" tegema
- mängida, maadelda, võistelda jne., jälgides kindlaid reegleid

4. Praktilisi meetodeid eneserefleksiooniks õpetajale

Lisaks tegevustele lastega, on oluline, et õpetajad mõtiskleksid ja arutleksid sooküsimuste üle. Selleks pakume järgnevaid eneserefleksiooni meetodeid, mis võimaldavad õpetajatel oma tööd ja iseenda mõtteid sooküsimustes hinnata.

A. Küsimustik õpetajatele ühise arutelu läbiviimiseks või eneserefleksiooniks lasteaias¹¹:

- Missuguseid mängunurkasi kasutavad eelkõige poisid, missuguseid tüdrukud?
- Mida mängivad ja teevad eelkõige tüdrukud ja missugused mängud-tegevused on eelistatud enamasti ainult poiste poolt?
- Millistes tegevustes või situatsioonides mängivad tüdrukud ja poisid koos?
- Missugused mängunurgad ja ettepanekud mänguks võetakse eriti hästi vastu tüdrukute ja missugused poiste poolt? Milliste ettepanekutega üldse kaasa ei tulla?
- Missugustes mängunurkades ja ruumides tuleb eriti sageli ette konflikte?
- Pöörake tähelepanu oma käitumisele interaktsioonides lastega. Kas olete mõningates situatsioonides suunanud lapsi tegevustesse ja mängudesse nende soost lähtuvalt?
- Pöörake tähelepanu oma rühmaruumi kujundusele ja paigutusele. Mille alusel on teie rühmas mängunurgad ja mänguasjad paigutatud?
- Kas olete vahel omistanud tüdrukutele ja poistele omadusi ja eeldusi huviala ja mängude valikuks lähtudes nende soost?
- Analüüsige oma lasteaia laste arenguks seatud eesmärke – kas täheldate, et mõningatel juhtudel on poiste ja tüdrukute arenguks seatud erinevad eesmärgid? Kui jah, siis miks ja millistel juhtudel arvate, et see on vajalik?
- Mida tegevusi pakub teie lasteaed lastele lisategevustena? Kas mõnes tegevused on organiseeritud soopõhiselt? (nt. „poiste trenn“, „tüdrukute trenn“)? Kui jah, siis analüüsige, millega tegelevad nendes erinevates soopõhistes rühmades poisid ja millega tüdrukud. Kas tegevused lähtuvad traditsioonilistest soorollidest? Millised tegurid takistavad teie arvates neid tegevusi koos tegemast?

¹¹ Küsimuste koostamisel on osaliselt aluseks võetud empiirilise uurimuse „Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal“ tulemused

- Pöörake tähelepanu peamistele õpikutele (näiteks lugemikud), mida te oma rühmas kasutate. Kui loete lugemiku tekste ja vaatate pilte, siis milliseid erinevusi märkate poiste/meeste ja tüdrukute/naiste kujutamisel? Kas kumbagi sugupoolt on kujutatud samades situatsioonides ja tegevustes?

B. Biograafilised meetodid õpetaja (enda) soost lähtuvate kogemuste reflekteerimisel¹²

Järgnevalt toome välja mõned biograafilisest aspektist lähtuvad meetodid, mis tuginevad õpetaja enda isiklikule kogemusele ja aitavad soo sotsiaalset konstrueeritust läbipaistvamaks muuta.

Mänguviisid ja -võimalused

Eesmärk

See meetod pakub teile võimaluse oma isiklikul eluteel esinevaid faktoreid läbipaistvaks ja teadlikuks muuta. Erinevad harjutused kutsuvad teid mõtlema teie enda mängudele lapsepõlves. Vastused küsimustele, mida te lapsena mängida tohtisite, missugused mängud teile keelatud olid ja kuidas mängu mittelubamist teile lapsena lahti seletati, aitab teil teadlikumalt mänguasju pedagoogilises töös kasutada.

Läbiviimine

Asetage erinevaid mänguasju ühele tekile või alusele. Kõigil ruumis viibijatel palutakse võtta tekilt üks mänguasi, millega ta lapsepõlves tihti mängis, millega ta enda lapsepõlve samastada suudab. Kui kõik on endale mänguasja välja valinud, siis arutlege, kuidas ja miks te lapsena just taolise mänguasjaga mängisite. Kas te mängisite meelsasti sarnase mänguasjaga? Kas teil kunagi keelati mingis situatsioonis mängida antud mänguasjaga või ei julgustatud seda?

Teised grupis kuulavad, räägitakse korda-mööda. Kui kõik on oma mänguasja teistele tutvustanud, asetatakse mänguasjad tekile tagasi. Võib järgneda veel arutelu.

Tähtis: mänguasjade valik peab olema väga lai: peavad olema esindatud ka „vanad“ mänguasjad või „mänguasjad erinevatest riikidest“ ja nn igihaljad mänguasjad, et erinevad

¹² Kasutatud on Krabel & Cremers'i (2008) väljatöötatud materjale, allikas www.genderloops.eu

osalised leiaksid sobiliku lemmikmänguasja, mille läbi nad lapsepõlve paremini meenutada suudaksid.

Variandid

Kui kõik osalejad on endale mänguasja leidnud ja välja valinud, tutvustatakse oma mänguasja naabrile. Grupis võib veel arutada, mis mänguasjad olid teile lapsepõlves „lubatud“ ja mis „keelatud“ ja kas te tohtisite mängida poiste ja tüdrukute mänguasjadega või oli mõni mänguasi teie jaoks keelatud. Võrrelge mänguasjade valikut tänapäeval populaarsete mänguasjadega. Milliseid mänguasju eelistavad poisid ja tüdrukud teie rühmas? Mis on mänguasjade valikus võrreldes teie lapsepõlvega muutunud?

Elukaar

Eesmärk

See meetod aitab kaasa enda kogemuse mõistmiseks soo sotsialisatsiooni kontekstis.

Läbiviimine

Moodustage paarid. Joonistage alguses igaüks eraldi paberile oma elutee kulgemine (A3 lehele, joonistusvahendid võivad olla erinevad, harilikust pliiatsist kuni õlivärvideni), lähtudes järgnevatest küsimustest:

- *missugustes situatsioonides suhtusite te endasse kui soolistatud isikusse?*
- *missugustes situatsioonides kogesite te positiivseid reaktsioone või siis ka negatiivseid „naine või mees- olemise“ üle?*

Elutee võib kõike võimalikke tähtsaid sündmusi teie eluteel kajastada. Selle harjutuse tegemiseks on teil aega u. 15 – 20 minutit.

Järgnevalt tutvustage paaris omavahel oma joonistatud eluteid üksteisele. See on teie otsustada, kuidas te vestlust läbi viia soovite, kuid jätke ka aega võimalikele küsimustele.

Lõpuks moodustage ruumis ühtne grupp. Kes soovivad, võivad paaris oma kogemusi teistega jagada.

Soolistatud keha¹³

Eesmärk

Harjutuse eesmärk on peegeldada rühmatöös osalejatele ühiskonnas konstrueeritud suhtumist erinevasse soosse ja kehasse. Inimesed „vormivad“ oma elu jooksul oma keha, sõltuvalt sellest, missugused on nende ettekujutused sellest, millised mehed või naised on või olema peaksid. Kindlad kehalised tunnused, liikumisvormid, nt. eriliselt rõhutatud loivav kõnnak või teatud viis naeratada, kuuluvad tihti meie alateadvuses soo järgi liigitamise juurde.

Läbiviimine

Jaotage end väikestesse gruppidesse ja kirjutage suurele paberile vastused küsimustele:

- *mida olen teinud oma elu jooksul oma kehaga, et minusse suhtutaks kui mehesse või naisesse?*
- *mida teevad inimesed veel lisaks oma kehaga, et neid meeste või naistena tõsiselt võetaks?*

Eriti ülevaatlikuks muutub käesolev harjutus siis, kui lisaks vestlusele tehakse ka joonistused mehe ja naise kehast, mida on mõjutanud ühiskonnas kehtivad ettekujutused ja eelarvamused meheks ja naiseks olemisest ning isiklikud kogemused. Lõpuks esitleb ja kommenteerib igaüks oma paberit, kus on kujutatud mehe või naise keha.

Õpetaja elukutsepilt¹⁴

Eesmärk

Anda tagasiside enda ja ühiskonna arusaamast alushariduse õpetaja elukutsest ja nende mõjudest oma töömotiividele.

Läbiviimine

Teie esmane ülesanne on kirja panna negatiivsed eelarvamused alushariduse õpetaja ameti suhtes ning seejärel positiivsed suhtumised sellesse elukutsesse. Sealjuures jälgige, et te eristaksite enda ja ühiskonnast tulenevaid suhtumisi, eelarvamusi. Seejärel moodustage kaks

¹³ See meetodi koostas Regina Frey (2002) ja täiendas Jens Krabel (2008), allikas: www.genderloops.eu

¹⁴ Kasutame Krabel & Cremers'i (2008) poolt väljatöötatud meetodit

grupp: kummagi grupi liikmed istuvad vastakuti toolidel ja kõigepealt alustab üks grupp teisele grupile negatiivseid eelarvamusi kõval häälel „ette heitma“. Siis vahetatakse rollid ja esimene grupp peab teise grupi poolt kirja pandud eelarvamusi kuulama. See grupp, kes parasjagu omale suunatud eelarvamusi kuulab, peab samal ajal jälgima, missugused tunded tal tekivad, kuuldes endale suunatud negatiivseid ja positiivseid kommentaare. Lõpuks arutatakse koos, mis tundeid mingi eelarvamus neis tekitab. Samuti võiks antud tagasiside juures jälgida, kui palju mõjutavad need põhjused ja eelarvamused pedagoogilist tööd. Kas arutelu käigus kerkisid esile ka õpetaja elukutsega seotud soospektid?

5. Juhiseid ja soovitusi õpetajatele tööks lastega

Selles osas esitame õpetajatele mõned praktilised näpunäited, mida arvestada töös lastega. Lisaks järgnevale soovitame ka lähtuda eelpool välja toodud sootundliku pedagoogika kogemustest Austrias, Hispaanias ja Rootsis.

Liiga sageli mõeldakse välja lastele suunatud planeeritud tegevusi ilma neid arutelluse kaasamata. Soovitatav on küsida laste arvamust – vastustena võib esineda õpetajatele kindlasti väga ootamatuid arvamusi ning ettepanekuid. On väga huvitav küsitleda soospetsiifilistel teemadel tüdrukuid ja poisse või saada teada nende arvamust läbi loovtegevuse. Koos tegutsemise käigus tuleb ka silmas pidada, milliseid soove esitavad tüdrukud ja milliseid poisid. Tuleb ka jälgida, mismoodi tüdrukud ja poisid omavahel suhtlevad ja käituvad arutelu käigus. Kas tüdrukud on vaiksemad ja poisid ütlevad rohkem oma arvamust välja? Või on tüdrukud väga vaimustuses ja poisid jäävad kõrvale, n-ö. tahaplaanile? Selliste arutelude käigus on kõige mõistlikum algatuseks poisid ja tüdrukud eraldi gruppidesse paigutada ning veel omakorda antud grupid väiksemaks teha ning siis väikeste gruppidega arutelu läbi viia.

Samuti on oluline kaasata lapsevanemaid tegevustesse, pakkuda välja erinevaid ühisüritusi, kus nad saavad oma lapse/lastega osaleda. Näiteks korralda elukutse tutvustamise kuu (ühe kuu jooksul paluge mõnel vanemal ja/või vanavanemal tulla rühmale tutvustama oma elukutset). Oluline on siinjuures tutvustada naisi ja mehi võimalikult erinevatest ja mitmekesisest ametivaldkondadest, jälgides, et ametite tutvustamisel ei kaldutaks soostereotüüpsusesse.

A. Lapsed küsitlevad teisi lapsi intervjuu käigus¹⁵. Võite anda lastele ette küsimused, mida nad üksteiselt küsivad, ka võite saata lapsed lasteaia teistesse rühmadesse teisi lapsi küsitlenu. Lastelt võib näiteks küsida:

- *mida meeldib sulle lasteaias kõige rohkem teha?*
- *mis teeb sind kõige rohkem pahaseks lasteaias?*
- *mida sa muudaksid meelsasti lasteaia juures?*

¹⁵ Krabel & Cremers, 2008

Vastused võite kirjutada plakatile ja rühma seinale üles riputada, seeläbi saate vastavalt vajadusele sealt teemasid võtta jutuaineks. Pange tähele, kas ja kuidas erinevad poiste ja tüdrukute vastused. Siis mõtisklege, mis võiks olla nende erinevuste põhjusteks ja mida saaksite teha olukorra tasakaalustamiseks.

B. Tegevuste ja mänguasjade kättesaadavaks tegemine mõlemast soost lastele, eesmärgiga pakkuda kõigile lastele võrdseid kogemusi ja võimalusi:

- Kasuta liikumismänge ja julgusta eriti tüdrukuid neis osalema (ronimine, jooksmine, sportmängud).
- Suurenda hoolitsuse ja hoolivusega seotud tegevuste hulka lasteaiarühmas, eriti julgustades poisse nendes osalema.
- Nimeta ja struktureeri ümber rühmaruumi osad, kasutades selleks erinevaid vahendeid, võimaldamaks mõlemast soost lastel piiranguteta osaleda kõigis tegevustes (näiteks tekita liikumisnurk, restoran (kööginurga asemel), fantaasiamaa, mis võimaldab lastel fantaasiat kasutades luua alternatiivne mängumaailm) (Krabel & Cremers, 2008).

C. Lastevaheline koostöö

Selle asemel, et rõhutada poiste ja tüdrukute vahelisi erivusi ja suunata neid soopõhiselt erinevatesse tegevustesse, vii läbi koostööl põhinevaid tegevusi. „Nukunurga“ asemel võib rühmaruumis sisse seada näiteks kodu, milles julgusta osalema ka poisse.

D. Soonormide vaidlustamine läbi ebatüüpiliste tegevuste

Eesmärgiks on muuta laste tüüpilisi eeldusi ja ootusi feminiinsuse ja maskuliinsuse kohta. Siin võid jaotada lapsed soopõhiselt gruppidesse. Poiste grupi tegevuseks võivad olla näiteks kodu või söögitegemise mäng, samas kui tüdrukute grupp ehitab klotsidest või muudest materjalidest konstruktsioone. Pärast tegevuse lõppemist vestle mõlema grupiga ja küsi, mida nad tegid ja kuidas nad ennast tegevuse käigus tundsid.

Kasutatud kirjandus

Fun and Care lasteaia kodulehekülg. 30. septembril 2008, <http://www.fun-and-care.at/index.php?Titel=Startseite>

Kimmel, S. M. (2004). *The Gendered Society*. Oxford: Oxford University Press

Krabel, J., Cremers, M (toim.) (2008). *Gender Loops: Toolbox for gender-conscious and equitable early childhood centres*. 26. detsembril, 2008, <http://www.genderloops.eu/files/9a55a35584e6fe204b4371c39709dd83.pdf>

Kütt, R.(2008). *21. Sajandi tüdrukute ja poiste kasvatamine Rootsis* (ettekanne). Tallinn, 2008

Making Visible: Good practice in gender sensitive teaching and counselling in vocational education, Helsingi Ülikool, 2008

Naiste ja meeste võrdõiguslikkus: Põhimõisted. EV Sotsiaalministeerium. 15. oktoobril 2008, <http://gender.sm.ee/index.php?097873472>

Rohmann, T. (2005). *Gender Mainstreaming in Kindertageseinrichtungen*. Aus: *Kindertageseinrichtungen aktuell*, Ausgabe ND, 2003, Jg. 11, Teil 1: Heft 11, S. 224-227; Teil 2: Heft 12, S. 248-252. Aktualisiert August 2005. 21. septembril 2008, <http://www.kindergartenpaedagogik.de/1318.html>

Sturzbecher, D & Grossmann, H. (2003): *Praxis der sozialen Partizipation im Vor- und Grundschulalter*, München, Basel

West, C., Zimmerman, D.(1987). *Doing Gender*. In: *Gender & Society*, 1, 125-51